

Historický exkurs do vývoje právní úpravy náhrady újmy způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání (část I)

JUDr. KATEŘINA DEMOVÁ, Ph.D.,

Vedoucí advokátka v Aegis Law, advokátní kancelář, s.r.o.
Externí vyučující na Masarykově ústavu vyšších studií ČVUT
Členka České společnosti pro pracovní právo a právo sociálního zabezpečení,
Czech Employment Lawyers Association (CzELA) a European Employment
Lawyers Association (EELA)

Právní úprava náhrady škody a nemajetkové újmy vzniklých pracovním úrazem či nemocí z povolání je jedním z projevů ochranné funkce pracovního práva, a představuje tak velmi důležitou součást právní úpravy pracovněprávních vztahů. Náhrada újmy vzniklé pracovním úrazem či nemocí z povolání je historicky spjata spíše s oblastí práva sociálního zabezpečení než s oblastí pracovního práva, jako je tomu dle recentní právní úpravy. Na následujících stranách je obsaženo stručné pojednání o nejvýznamnějších právních normách týkajících se problematiky náhrady újmy na zdraví způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání účinných na území dnešní České republiky před nabytím účinnosti současného zákoníku práce, zákona č. 262/2006 Sb. (dále jen „Zákoník práce“).

1. Úvod

Právní úprava odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání má na našem území poměrně bohatou historii. Je velmi zajímavé sledovat, kam až spadají kořeny současné právní úpravy, jak se jednotlivé instituty vyvíjely a v jakém rozsahu je právní úprava náhrady újmy na zdraví způsobené pracovním úrazem a nemocí z povolání kontinuální.

Uvedené normy používaly pro povinné a oprávněné subjekty různá označení, ať už se jednalo o pojmy „podnik“, „pracovník“, „organizace“ atd., které byly zejména odrazem tehdejšího uspořádání společnosti.

Základní subjekty odpovědnosti za újmu způsobenou pracovním úrazem nebo nemocí z povolání budou na následujících stranách označeny současnými pojmy „zaměstnavatel“ a „zaměstnanec“, jejich dobové označení, bude-li se od současného označení odlišovat, pak bude pro dokreslení tehdejšího společenského uspořádání uvedeno v závorce.

2. Bratrské pokladny

Určitou formu odčinění újmy vzniklé při výkonu závislé práce poskytovaly ve středověku poškozeným a jejich rodinám tzv. svépomocné podpůrné spolky, které začaly vznikat mezi horníky. Svépomocné podpůrné spolky zakládaly podpůrné tzv. bratrské pokladny, do nichž přispívali nejen sami horníci, ale také těžaři.¹

Náhrada újmy tak fungovala na určitém dobrovolném pojistném principu, nicméně pojistný systém nebyl vrchnostensky regulován.

Povinné zřizování bratrských pokladen bylo zavedeno až na základě císařského patentu Františka Josefa I. č. 146/1854 ř.z., obecného (rakouského) zákona horního (Allgemeines österreichisches Berggesetz),² který nabyt účinnosti dne 1. 11. 1854.

Ustanovení § 210 uvedeného právního předpisu, nazvané Povinnost zakládání bratrských pokladen (Pflicht zur Errichtung von Bruderladen), stanovilo, že bratrské pokladny budou zakládány za účelem podpory pomoci potřebných horníků, jejich vdov a sirotků (zur Unterstützung hilfsbedürftiger Bergarbeiter, sowie ihrer Witwen und Waisen).

V následujících ustanoveních pak uvedená právní norma stanovila například povinnost každého horníka stát se členem bratrské pokladny či hradit stanove-

² Původní znění císařského patentu Františka Josefa I. č. 146/1854 ř.z., obecného (rakouského) zákona horního (Allgemeines österreichisches Berggesetz) [online]. Österreichische Nationalbibliothek: © 2022 [cit. 22. 4. 2024]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1854&page=729&size=45>

Uvedený právní předpis byl účinnou právní normou na území dnešní Rakouské republiky po úctyhodných 150 let, neboť byl zrušen až dne 31. 12. 2004 – viz: Informace ohledně účinnosti císařského patentu Františka Josefa I. č. 146/1854 ř.z., obecného (rakouského) zákona horního (Allgemeines österreichisches Berggesetz) [online]. Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort: © 2024 [cit. 22. 4. 2024]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR11006225>

¹ Srov. KOLDINSKÁ, Kristina a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-902-0. S. 11.

né příspěvky a povinnosti uložené vlastníkům dolů (Besitzer von Bergwerken).

Každá bratrská pokladna měla svůj statut, který byl schvalován příslušnými hornickými úřady (Bergbehörden).

Konkrétní pravidla odškodňování vzniklé újmy nebyla stanovena obecně, ale byla povinnou součástí výše uvedených statutů bratrských pokladen.

3. Obecný zákoník občanský

V přehledu nejvýznamnějších právních norem má své místo rovněž zákon č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, dále jen „Obecný zákoník občanský“ nebo „ABGB“),³ tedy právní norma, která na našem území platila více než sto let, jejíž vliv na naše zákonodárství nikdy zcela nevyvimel a v poslední době naopak opět zesílil.

Obecný zákoník občanský neobsahoval zvláštní úpravu povinnosti zaměstnavatele k náhradě újmy za pracovní úraz, ale jeho následující ustanovení je možné považovat za hmotněprávní základ odškodňování této újmy.

Předně se jednalo o ustanovení § 1325 Obecného zákoníku občanského,⁴ které stanovilo, že při poškození na těle byl škůdce povinen nahradit poškozenému léčebné náklady, ušlý zisk nebo, stane-li se poškozený neschopen výděлку, také budoucně ucházející výdělek. Na žádost pak byl škůdce povinen poškozenému uhradit i bolestné přiměřené vyšetřeným okolnostem (ein den erhobenen Umständen angemessenes Schmerzensgeld).

V následujícím ustanovení § 1326 Obecného zákoníku občanského⁵ pak bylo stanoveno, že je-li to na překážku lepšímu zaopatření poškozené osoby, je třeba přihlídnout i ke zohyzdnění osoby způsobené zlým nakládáním (durch die Mißhandlung verunstaltet), zvláště jedná-li se o osobu ženského pohlaví.

³ Původní znění Obecného zákoníku občanského (ABGB) [online]. Österreichische Nationalbibliothek: © 2022 [cit. 22. 4. 2024]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=jgs&datum=10120003&seite=0000275>

⁴ Viz znění ustanovení § 1325 ABGB: „Wer jemanden an seinem Körper verletzt, bestreitet die Heilungskosten des Verletzten; ersetzt ihm den entgangenen, oder wenn der Beschädigte zum Erwerb unfähig wird, auch den künftig entgehenden Verdienst und bezahlt ihm auf Verlangen überdieß ein den erhobenen Umständen angemessenes Schmerzensgeld.“ (Kdo poškodí někoho na těle, zapraví léčebné náklady poškozeného; nahradí mu ušlý nebo, stane-li se poškozený neschopen výděлку, také budoucně ucházející výdělek; a zaplatí mu na žádost nadto bolestné, přiměřené vyšetřeným okolnostem.)

⁵ Viz znění § 1326 ABGB: „Ist die verletzte Person durch die Mißhandlung verunstaltet worden; so muß, zumahl wenn sie weiblichen Geschlechtes ist, in so fern auf diesen Umstand Rücksicht genommen werden, als ihr besseres Fortkommen dadurch verhindert werden kann.“ (Byla-li poškozená osoba zlým nakládáním zohyzděna; musí se, zvláště je-li ženského pohlaví, potud k této okolnosti přihlížeti, pokud může to být na překážku jejímu lepšímu zaopatření.)

Ustanovení § 1327 Obecného zákoníku občanského⁶ pak obsahovalo úpravu nároků při smrti poškozené osoby, tedy zejména výdaje související s pohřbem a nároky pozůstalých osob.

4. Zákon č. 1/1888 ř.z., o pojišťování dělníků pro případ úrazu

Prvním právním předpisem na našem území, který zavedl povinné veřejné pojištění zaměstnanců („dělníků“ a „výkonných úředníků“) činných v určitých nebezpečných provozech („podnicích“) pro případ úrazů, k nimž došlo při práci, byl zákon č. 1/1888 ř.z., o pojišťování dělníků pro případ úrazu (Gesetz betreffend die Unfallversicherung der Arbeiter).⁷ Uvedený právní předpis byl přijat v rámci tzv. Taaffeho reformy⁸ a nabyl účinnosti dne 1. 5. 1888.

Nebezpečné provozy zahrnovaly například továrny, hutě, doly na nevyhrazené nerosty,⁹ loděnice, skladiště, lomy, podniky vyrábějící třaskavé látky nebo polní a lesnické podniky využívající parní kotle.

Pojištění se vztahovalo rovněž na učně, volontéry, praktikanty a jiné osoby, které z důvodu neukončeného výcviku nepobíraly žádný nebo pouze nízký výdělek.

Předmětem pojištění dle uvedeného právního předpisu byla náhrada újmy, která vznikla tělesným zraněním nebo smrtí pojištěného. Újma, kterou si pojištěný způsobil úmyslně, se nenahrazovala.

Zraněnému se poskytoval z pojištění peněžitý důchod, jehož výše se odvozovala od výše průměrného výděлку zraněného za poslední rok. Výše peněžitého důchodu se také odvozovala od míry neschopnosti výdělečné činnosti poškozeného, při-

⁶ Viz znění § 1327 ABGB: „Erfolgt aus einer körperlichen Verletzung der Tod, so müssen nicht nur alle Kosten, sondern auch den Hinterbliebenen, für deren Unterhalt der Getötete nach dem Gesetze zu sorgen hatte, das, was ihnen dadurch entgangen ist, ersetzt werden.“ (Nastane-li z ublížení na těle smrt, musí být nahrazeny netoliko všechny výdaje, nýbrž také pozůstalým, o jejichž výživu se měl usmrcený podle zákona starati, to, co jim tím ušlo.)

⁷ Původní znění zákona č. 1/1888 ř.z., o pojišťování dělníků pro případ úrazu (Gesetz betreffend die Unfallversicherung der Arbeiter) [online]. Österreichische Nationalbibliothek: © 2022 [cit. 22. 4. 2024]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=18880004&seite=00000001>

⁸ Označované podle předsedy předlitavské vlády v Rakousko-Uhersku hraběte Eduarda Franze Josefa von Taaffeho v letech 1879–1893.

⁹ Za nevyhrazené nerosty se považovaly nerosty, které nebyly předmětem horního regálu a nenáležely tedy císaři („nejvyššímu zeměpánu“ – „des allerhöchsten Landesfürsten“) – viz ustanovení § 3 císařského patentu č. 146/1854 ř.z., obecného (rakouského) zákona horního: původní znění císařského patentu Františka Josefa I. č. 146/1854 ř.z., obecného (rakouského) zákona horního (Allgemeines österreichisches Berggesetz) [online]. Österreichische Nationalbibliothek: © 2022 [cit. 22. 4. 2024]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1854&page=729&size=45> Nevyhrazeným nerostem byl například stavební kámen.

čemž maximální výše činila 60 % průměrného ročního výdělku.

V případě smrti pojištěného se důchod poskytoval pozůstalému manžel, pozůstalým manželským a nemanželským dětem do 15. roku věku, přičemž vyšší důchod náležel dětem manželským, a předkům zemřelého, pokud byl zemřelý jejich jediným živitelem. Při smrtelném úrazu byla z pojištění poskytována také náhrada pohřebních nákladů.

V případě smrtelného úrazu nebo úrazu, v jehož důsledku byl zraněný v pracovní neschopnosti více než tři dny, byla stanovena písemná oznamovací povinnost tohoto úrazu politickému úřadu první instance, která musela být splněna do pěti dnů po úrazu. Politický úřad následně zasílal oznámení o úrazu pojišťovně.

Z výše uvedeného je zřejmé, že současné ustanovení § 105 odst. 3 a 4 Zákoníku práce týkající se písemné oznamovací povinnosti zaměstnavatele v případě pracovních úrazů, jejichž následkem došlo ke zranění zaměstnance s pracovní neschopností delší než tři dny nebo k úmrtí zaměstnance, má velmi dlouhou právní tradici.

Za účelem funkčního provedení uvedeného pojištění byly zřízeny zvláštní pojišťovny, které se zakládaly na zásadě vzájemnosti. Tyto instituce, podrobené státnímu dozoru prováděnému politickým zemským úřadem a ministrem vnitřních věcí, byly zřízeny podle teritoriálního členění a provozovaly pojištění na kapitálovém principu. V českých zemích tak byly založeny Úrazová pojišťovna dělnická pro království České v Praze (Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag) a Úrazová pojišťovna dělnická pro Moravu a Slezsko v Brně (Arbeiter-Unfallversicherungs-Anstalt für Mähren und Schlesien in Brünn).

Výše pojistného, které hradil z 90 % zaměstnavatel a z 10 % zaměstnanec, se odvozovala jednak od výdělku konkrétního zaměstnance, a dále od stupně nebezpečí, do kterého byl daný provoz zaměstnavatele zařazen na základě charakteru provozované činnosti. Za osoby, které nedosahovaly žádného výdělku, hradil pojistné pouze zaměstnavatel.

Došlo-li ke smrtelnému úrazu či těžkému úrazu, jehož následkem byla způsobena pracovní neschopnost v délce více než čtyři týdny, musel politický úřad provést vyšetření úrazu, jehož se mohl zúčastnit též zástupce pojišťovny. Pojišťovna však musela vždy být o výsledku vyšetřování informována.

V případě, že pojišťovna vznesený nárok na náhradu újmy neuznala, mohl se zaměstnanec obrátit do jednoho roku ode dne oznámení o neuznání nároku na rozhodčí soud, který byl pro každou pojišťovnu zřízen. Senát rozhodčího soudu byl pětičlenný a skládal se ze stálého předsedy, jímž byl státní soudcovský úředník jmenovaný ministrem práv ve shodě s ministrem vnitřních věcí, ze dvou přísedících technického vzdělání, jednoho přísedícího zvoleného zaměstnavateli (povinnými k pojištění)

a jednoho přísedícího zvoleného zaměstnanci (pojištěnci). Opravný prostředek proti rozhodčímu nálezu nebyl přípustný.

Zákon zaváděl rovněž možnost regresního nároku pojišťovny vůči zaměstnavateli, byl-li úraz způsoben úmyslně nebo hrubým zaviněním. Možnost uplatnění regresu se přitom promlčovala ve třech letech počínajících ode dne úrazu.

Zákon č. 1/1888 ř.z., o pojišťování dělníků pro případ úrazu se na základě recepční normy, zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, stal až do roku 1948 součástí právního řádu Československé republiky, kdy byl zrušen zákonem č. 99/1948 Sb., o národním pojištění.

5. Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění

Na základě zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění (dále jen „Zákon o národním pojištění“), účinného od 15. 5. 1948, bylo zaměstnancům, spolupracujícím členům rodin osob samostatně výdělečně činných a jejich pozůstalým poskytováno jako dávka důchodového pojištění za újmu způsobenou tělesným zraněním nebo usmrcením pracovním úrazem tzv. odškodnění za pracovní úrazy.

Za zaměstnance byli kromě osob, které v Československé republice pracovaly na podkladě soukromoprávního nebo veřejnoprávního pracovního (služebního) poměru nebo na podkladě poměru učňovského (volontérského, praktikantského), považováni například také tzv. domáctí dělníci. Za domácí dělníky byly pokládány osoby, které vykonávaly „po živnostensku“ práce na zakázku pro jednoho nebo několik zaměstnavatelů „mimo zaměstnavatelskou dílnu“.

Zákon o národním pojištění zavedl první legální definici pracovního úrazu. Za ten byl dle ustanovení § 77 považován úraz, který pojištěnec utrpěl při výkonu svého zaměstnání nebo v souvislosti s ním. Za pracovní úraz se rovněž považoval úraz, který pojištěnec utrpěl na cestě do práce a zpět, ovšem za podmínky, že tato cesta nebyla podstatně přerušena z důvodů nesouvisejících se zaměstnáním. Dále se za pracovní úraz pokládal úraz pojištěnce, který pojištěnec utrpěl při pracích mimo zaměstnání zakládajících povinné pojištění, které vykonával na základě pokynu zaměstnavatele nebo osob jednajících jeho jménem. Pracovním úrazem byl rovněž úraz, který pojištěnec utrpěl při vzájemném vypomáhání v zemědělských pracích, při živelních pohromách nebo při hromadné pomoci v zájmu celku.

Zákon o národním pojištění rovněž upravoval odškodňování nemocí z povolání, které výslovně postavil naroveň pracovním úrazům. Obdobně, jako je tomu v současné právní úpravě, bylo stanoveno, že za nemoci z povolání se považovaly pouze výslovně specifikované nemoci, a to nemoci způsobené výkonem zaměstnání v určitých, rovněž výslovně specifikovaných, podnicích. Seznam nemocí

z povolání včetně seznamu dotčených podniků byl obsažen v příloze Zákona o národním pojištění. Vláda byla výslovně zmocněna, aby přílohu zákona obsahující seznam nemocí z povolání měnila či doplňovala svými nařízeními.

Mezi nemoci z povolání tak bylo zařazeno například onemocnění šedým zákalem, avšak pouze v případě, že k němu došlo v důsledku zaměstnání v podnicích pro výrobu, opracování a zpracování skla, železárnách, tavírnách kovu, smaltovnách, cementárnách, továrnách na karbid či při svařovacích pracích.

Způsob odškodnění závisel na následcích pracovního úrazu, respektive nemoci z povolání, zejména na výši a délce trvání ztráty výdělečné schopnosti, přičemž se přihlíželo rovněž ke zohyzdění způsobenému pracovním úrazem.

Jako odčinění újmy způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání se poskytovaly následující dávky: jednorázové úrazové odškodné, úrazový důchod, případně odbytné. V případě smrti pojištěnce se jeho pozůstalým poskytovalo jednorázové odškodné.

Předpokladem kompenzace zranění způsobeného pracovním úrazem byla ztráta výdělečné schopnosti na straně pojištěnce ve výši alespoň 10 %. Utrpěl-li pojištěnec ztrátu výdělečné schopnosti v menší míře, odškodnění mu nenáleželo. Ztráta výdělečné schopnosti v rozmezí od 10 % do 20 % zakládala nárok pojištěnce na jednorázové úrazové odškodné. Vznik nároku na jednorázové úrazové odškodné byl navázán na den, kdy ztráta výdělečné schopnosti nabyla trvalé povahy, nejpozději však nárok vznikal uplynutím jednoho roku od skončení ošetřování v nemoci. Výpočet jednorázového úrazového odškodného byl navázán na výši částečného úrazového důchodu (viz dále) a stanovilo se jako jeho trojnásobek.

Úrazový důchod se poskytoval pojištěnému při ztrátě výdělečné schopnosti v rozsahu 20 % a více. Podle výše ztráty výdělečné schopnosti se pak poskytoval buď úrazový důchod plný nebo úrazový důchod částečný. Plný úrazový důchod náležel pojištěnci, který byl úplně výdělečně neschopný, a to ve výši dvou třetin průměrného ročního výdělku pojištěnce stanoveného dle Zákona o národním pojištění. Při nižší ztrátě výdělečné schopnosti se poskytoval úrazový důchod částečný, a to v poměrné výši plného úrazového důchodu, která odpovídala stupni ztráty výdělečné činnosti. V případě ztráty výdělečné schopnosti v rozmezí od 20 % do 45 % mohlo být pojištěnci na jeho žádost místo úrazového důchodu nebo jeho části vyplaceno odbytné. Počátek výplaty úrazového důchodu byl navázán na zastavení výplaty dávky nemocenského nebo na skončení ošetřování v nemoci.

V případě smrti pojištěnce v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání se jeho vdově nebo druž-

ce¹⁰ poskytovalo jednorázové odškodné ve výši 50 % průměrného ročního výdělku zemřelého, určeného dle Zákona o národním pojištění, a každému dítěti zemřelého, o které pečoval, pak bylo poskytnuto 10 % z této částky. Oboustranně osiřelému dítěti se pak poskytovalo 20 % průměrného ročního výdělku zemřelého stanoveného dle Zákona o národním pojištění. Smrtelný následek pracovního úrazu nebo nemoci z povolání měl rovněž dopad na navýšení vdovského důchodu, důchodu družky a sirotčího důchodu poskytovaných dle Zákona o národním pojištění, a to o 5 % plného úrazového důchodu zemřelého.

Promlčecí lhůta nároku na odškodnění za pracovní úraz čítala dva roky ode dne úrazu. Nárok na odškodnění za nemoc z povolání se promlčoval ve dvou letech ode dne, kdy bylo lékařsky zjištěno, že se jedná o nemoc z povolání, nejpozději však za pět let ode dne, kdy pojištěnec přestal pracovat v podniku uvedeném v seznamu nemocí z povolání.

Zákon o národním pojištění převzal do značné míry ustanovení předchozí právní úpravy týkající se regresního nároku pojišťoven vůči zaměstnavateli, byl-li úraz způsoben úmyslně nebo hrubým zaviněním, a to včetně tříleté promlčecí lhůty nutné k uplatnění nároku vůči zaměstnavateli.

6. Právní úprava odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání od 1. 1. 1957 do 1. 2. 1962

Právní úpravu týkající se odškodňování pracovních úrazů obsaženou v Zákoně o národním pojištění aktivně derogovaly s účinností od 1. 1. 1957 dvě právní normy, a to zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení (dále jen „Zákon o sociálním zabezpečení“) a zákon č. 58/1956 Sb., o náhradě škody za pracovní úrazy a o náhradě nákladů léčebné péče a dávek nemocenského pojištění a důchodového zabezpečení (dále jen „Zákon č. 58/1956 Sb.“).

Z důchodového pojištění upraveného v Zákoně o sociálním zabezpečení byly zaměstnancům, kteří se následkem pracovního úrazu stali invalidními v době trvání zaměstnání nebo do dvou let od jeho ukončení, poskytovány v závislosti na stupni invalidity invalidní nebo částečný invalidní důchod při pracovním úrazu, a to bez ohledu na délku doby zaměstnání. Zásady, podle nichž se stanovila invalidita plná nebo částečná, byly stanoveny vládou a vyhlášeny státním úřadem sociálního zabezpečení v úředním listě, a to vyhláškou Státního úřadu důchodového zabezpečení č. 250/1956 Ú.I., o zásadách pro posuzování invalidity a částečné invalidity pro účely důchodového zabezpečení (pojištění).

Základní výměra invalidního důchodu při pracovním úrazu činila 65 % průměrného ročního

¹⁰ Z důvodu tehdejšího společenského uspořádání Zákon o národním pojištění neobsahoval možnost přiznání této kompenzace vdovci či druhovi (tedy pozůstalé osobě mužského pohlaví).

výdělku zaměstnance stanoveného dle Zákona o sociálním zabezpečení. Výše částečného invalidního důchodu se pak odvíjela od pracovní kategorie, ve které byl zaměstnanec zařazen, a byla poskytována v rozsahu 40 % až 45 % průměrného ročního výdělku. Pracovní kategorie byly tři, přičemž v první kategorii byla zařazena zaměstnání s nejvyšším rizikem ohrožení zdraví a ve třetí kategorii naopak zaměstnání s nízkým rizikem ohrožení zdraví.¹¹

Zákon o sociálním zabezpečení rovněž obsahoval definici pracovního úrazu, která částečně vycházela z jím derogovaného Zákona o národním pojištění. I nadále byl za pracovní úraz považován úraz, který zaměstnanec utrpěl při výkonu zaměstnání nebo v souvislosti s ním, včetně úrazu, ke kterému došlo cestou do práce a zpět, pokud zaměstnanec cestu podstatně nepřerušil z příčin nesouvisejících se zaměstnáním. Dále byl za pracovní úraz považován úraz, ke kterému došlo při činné účasti na opatřeních proti živelním pohromám a při odstraňování následků živelních pohrom nebo při záslužné činnosti konané bez právního závazku ve prospěch celku. Pracovním úrazem bylo také zranění, ke kterému došlo při výkonu veřejné funkce.

Nemoci z povolání byly i nadále postaveny na roveň pracovním úrazům. Zachováno bylo i pravidlo odškodňování výslovně specifikovaných nemocí vzniklých v důsledku práce v určitých podnicích, jejichž seznam byl uveden v příloze Zákona o sociálním zabezpečení. Dosavadní zmocnění vlády ke změně tohoto seznamu však bylo nově přeneseno na Státní úřad sociálního zabezpečení, ministerstvo zdravotnictví a Ústřední radu odborů. Tyto instituce mohly doplňovat a měnit seznam nemocí z povolání na základě vzájemné dohody. Doplnky a změny uvedeného seznamu byly vyhlášovány v úředním listě.

Na základě Zákona č. 58/1956 Sb. bylo odškodňování pracovních úrazů z veřejného pojištění nahrazeno systémem odškodňování pracovních úrazů ze strany zaměstnavatele. Uvedený právní předpis v ustanovení § 1 stanovil, že byla-li zaměstnanci způsobena škoda na zdraví nebo smrt úrazem, který se přihodil v přímé souvislosti s výkonem jeho zaměstnání, nebo nemocí z povolání, odpovídají za tuto škodu ty podniky, ústavy, družstva nebo ostatní socialistické organizace anebo ty jiné podniky a osoby („provozovatelé“), v jejichž provozu („závodu“) ke škodě došlo.

Jednalo se o odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání na základě objektivní odpovědnosti s možností liberace. Zákon č. 58/1956 Sb. stanovil možnost liberace zaměstnavatele v případě, že pracovní úraz byl způsoben neodvratitelnou událostí, která neměla původ v provozu, či porušením předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci

ze strany poškozeného zaměstnance, ač s nimi byl zaměstnanec řádně seznámen, nebo tím, že takový zaměstnanec zanedbal důležitou povinnost svého povolání. Liberace zaměstnavatele byla také možná v případě, pokud ke škodě došlo neodvratitelným jednáním třetí osoby.

Liberace zaměstnavatele v případě škody způsobené z důvodu nemoci z povolání byla možná v případě, že zaměstnavatel prokázal, že z jeho strany i ze strany osob, kterých užil v provozu, byly dodrženy povinnosti plynoucí z předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci.

Pokud došlo ke vzniku škody též zaviněním poškozeného zaměstnance, rozsah náhrady škody byl poměrně omezen, ale bylo tomu tak pouze v případě, pokud zaměstnanec porušil předpisy o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, ač s nimi byl řádně seznámen, nebo zanedbal-li důležitou povinnost svého povolání.

Pokud zaměstnanec z důvodu pracovního úrazu či nemoci z povolání obdržel dávky podle předpisů o preventivní a léčebné péči nebo podle předpisů o nemocenském pojištění zaměstnanců nebo o důchodovém zabezpečení, výše poskytované náhrady škody se o tyto částky snížila.

Zákon č. 58/1956 Sb. nestanovil, jaké druhy náhrad a v jakém rozsahu měly být poškozenému ze strany zaměstnavatele poskytovány. Právní úprava těchto otázek byla obsažena v zákoně č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, podle nějž se při odčítání újmy způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání postupovalo (viz například stanovisko Nejvyššího soudu sp. zn. 1 Ec 144/57 ze dne 23. 10. 1957 ohledně výkladu ustanovení § 1, § 3, § 5, § 11 Zákona č. 58/1956 Sb.).

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, stanovil, že při ublížení na zdraví je škůdce povinen nahradit náklady léčení, ušlý a budoucně ucházející výdělek, jakož i přiměřené bolestné a odškodnění za zohydění, které překáží životnímu uplatnění poškozeného. V případě smrti poškozeného byl pak škůdce povinen nahradit náklady léčení a pohřbu tomu, kdo je vynaložil, a osobám odkázaným svou výživou na usmrčeného, co jim ušlo.

Nárok na náhradu škody bylo třeba uplatnit v subjektivní promlčecí lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se poškozený dozvěděl, jaká je škoda a kdo za ni odpovídá. Přestože se jednalo o újmu na zdraví, jejíž uplatnění není v současné době omezeno objektivní promlčecí lhůtou, bylo dle Zákona č. 58/1956 Sb. nutné dodržet i objektivní promlčecí lhůtu v délce tří let ode dne, kdy byla škoda způsobena.

Zákon č. 58/1956 Sb. zakotvil v oblasti pracovních úrazů a nemocí z povolání také široká oprávnění odborových organizací. Ty tak například mohly udělovat zaměstnavateli závazné pokyny k odstranění příčin, které způsobily pracovní úraz nebo nemoc z povolání. Projednání nároku na náhradu

¹¹ Viz ustanovení § 5 Zákona o sociálním zabezpečení.

škody s odborovou organizací a zaměstnavatelem bylo také podmínkou, aby mohl být nárok ze strany poškozeného uplatněn u soudu.

Zákon č. 58/1956 Sb. rovněž zakotvil regresní nárok státu na náhradu nákladů léčebné péče a dávek nemocenského pojištění a důchodového zabezpečení poskytnutých poškozenému z důvodu, že ke škodě na zdraví poškozeného došlo proto, že za-

městnavatel nedodržel povinnosti plynoucí z předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci. Pokud bylo poškození zdraví způsobeno vadou stroje nebo jiného provozního zařízení, měl stát nárok na regres také vůči podniku, který vadné zařízení dodal nebo je vadně opravil.

Pokračování příště